

1.

Zítřka bude Hugovi jedenáct a na jeho narozeniny přijdou Anna a Otto. Většinu Hugových kamarádů už poslali do vzdálených vesnic a tu hrstku zbývajících pošlou brzo taky. V ghettu panuje značné napětí, ale nikdo nepláče. Děti se potají dohadují, co je čeká. Rodiče své pocity ovládají, aby nezaseli strach, ale dveře a okna nemají žádné zábrany, samy od sebe se zabouchávají nebo do nich někdo nervózně vráží. V průchodech fičí vítr.

Před několika dny se chystali poslat do hor i Huga, ale sedlák, který si ho měl vzít k sobě, nepřišel. Mezitím se přiblížily jeho narozeniny a matka se rozhodla uspořádat oslavu, aby měl Hugo vzpomínku na domov a na rodiče. Kdo ví, co nás čeká? A kdo ví, kdy se znovu shledáme? Tyto myšlenky táhly matce hlavou.

Aby Hugovi udělala radost, koupila mu matka od známých, kteří už byli označeni k deportaci, tři romány od Julese Vernea a svazek příběhů Karla Maye. Jestli pojedou do hor, vezme si tenhle nový dárek s sebou. Matka má v úmyslu přidat k tomu ještě domino a šachy a knihu, z níž mu předčítala každou noc před spaním.

Hugo znovu slibuje, že v horách bude číst, dělat úlohy z matematiky a v noci psát matce dopisy. Matka zadržuje slzy a snaží se mluvit obvyklým hlasem.

Kromě rodičů Otty a Anny byli na oslavě narozenin též rodiče, jejichž děti už byly poslány do hor. Jeden z nich s sebou přinesl akordeon.

Všichni dělali, co mohli, aby zakryli úzkosti a obavy, a předstírali, že se vůbec nic nezměnilo. Otto mu věnoval drahý dárek: plnicí pero vykládané perletí. Anna přinesla tabulku čokolády a balíček chalvy. Cukrovinky děti potěšily a rodičům na chvíli osladily zármutek. Zato akordeon kdo ví proč k lepší náladě nepřispěl. Muzikant se mohl přetrhnout, aby posluchače rozveselil, ale zvuky, které vyluzoval, smutek jen znásobily.

A přesto se všichni snažili nemluvit o „akcích“ a o pracovních oddílech, které byly poslány neznámo kam, o sirotčincích a starobincích, jejichž obyvatelé byli bez varování deportováni, a pochopitelně ani o Hugovu otci, kterého před měsícem sebrali a od té doby po něm není ani stopy.

Když se hosté rozešli, Hugo se zeptal: „Maminko, kdy taky pojedu do hor?“

„Nevím, prověřuji všechny možnosti.“

Hugo nerozumí významu věty „prověřuji všechny možnosti“. Představuje si, že jeho život bez matky bude spočívat v bedlivém naslouchání a bezvýhradné poslušnosti. Matka opakuje: „Nesmíš být rozmazlený. Musíš udělat všechno, co se od tebe bude požadovat. Maminka udělá všechno pro to, aby tě přijela navštívit, ale nezávisí to na ní. Každého pošlou jinam. Každopádně, moc na mě nečekej. Jestli to jen trochu bude možné, přijedu.“

„Tatínek taky přijede?“

Matce se na chvíli sevřelo srdce a říká: „Od tatínka nemáme žádné zprávy od té doby, co ho odvezli do pracovního tábora.“

„Kde je?“

„Bůh ví.“

Hugo si všiml, že od té doby, co začaly „akce“, matka často používá „Bůh ví“, čímž dává najevo zoufalství. A vůbec, od té doby, co začaly „akce“, je život nepřetržitým sledem záhad. Matka se pokouší vysvětlovat a uklidňovat, ale to, co Hugo vidí kolem sebe, mu znovu říká: je tu hrozivé tajemství.

„Kam ty lidi odvázejí?“

„Na práci.“

„A kdy se vrátí?“

Už si všiml, že matka neodpovídá na všechny otázky tak jako dřív. Některé otázky jednoduše přeslechne. Hugo se mezitím naučil neptat se a naslouchat tichu mezi slovy, ale chlapec v něm, který ještě před pár měsíci chodil do školy a psal domácí úkoly, se neovládne a zeptá se: „Kdy se ti lidé vrátí domů?“

Většinu dne Hugo sedí na podlaze a hraje sám se sebou domino nebo šachy. Občas přijde Anna. Je o půl roku mladší než on, ale je o trochu vyšší. Nosí brýle, hodně čte a vyniká ve hře na piano. Hugo na ni chce udělat dojem, ale neví čím. Matka ho naučila trochu francouzsky, i v tom ho však Anna předčí. Pronáší ve francouzštině celé věty a Hugo má dojem, že se Anna může naučit, cokoli se jí zamane, a rychle. Hugovi nezbyvá než vytáhnout ze zásuvky švihadlo a skákat přes něj. Ve skákání přes švihadlo je lepší než Anna. Ta se velice snaží, ale pro tento sport má jen omezené schopnosti.

„Už ti rodiče našli sedláka?“ ptá se Hugo opatrně.

„Ještě ne. Ten sedlák, který slíbil, že přijde a vezme si mě k sobě, nepřišel.“

„Ten můj taky ne.“

„Vypadá to, že nás pošlou s dospělými.“

„Na tom nesejde,“ odpoví Hugo a sklopí hlavu jako dospělý.

Matka trvá na tom, že mu každou noc bude číst kapitolu z knihy. V posledních týdnech mu čte příběh z Bible. Hugo měl za to, že Bibli čtou jen věřící lidé, ale kupodivu, zatímco matka čte, vidí velmi jasné výjevy. Abrahám mu připadá vysoký asi jako majitel cukrárny na rohu ulice. Ten má rád děti a pokaždé, když do jeho obchodu nějaké zavítá, překvapí ho nečekaným dárkem.

Když mu matka četla o obětování Izáka, Hugo se podivil: „To je skutečný příběh, nebo pohádka?“

„Je to příběh,“ odpověděla matka opatrně.

Hugo měl ze záchrany Izáka velkou radost, ale bylo mu líto berana, který byl obětován místo něj.

„Proč ten příběh neříká víc?“ zeptal se Hugo.

„Zkus si to představit,“ poradila mu matka.

Ukázalo se, že tahle rada funguje. Hugo zavřel oči a hned se mu zjevily vznosné zelené vrcholky Karpat. Abrahám všechny o hlavu převyšuje a spolu se svým malým synem Izákem pomaličku kráčejí, beran se vleče za nimi se svěšenou hlavou, jako by věděl, co ho čeká.

2.

Další noc přišel sedlák a odvedl s sebou Annu. Hugo se o tom ráno doslechl a sevřelo se mu srdce. Většina jeho kamarádů už byla v horách a zůstal tu jenom on. Matka mu stále opakovala, že se brzy najde místo i pro něho. Někdy se mu zdálo, že děti už tu nejsou vítány, a proto je posílají pryč.

„Mami, proč se posílají děti do hor?“ neudržel jazyk za zuby.

„Ghetto je nebezpečné, copak to nevidíš?“ odpověděla úsečně.

Hugo ví, že ghetto je nebezpečné, nemine den bez zatýkání a deportací. Cesta na vlak je přeplněná lidmi. Vlečou těžké batohy a pod jejich vahou se sotva hýbou. Vojáci a četníci nad vyhnanci práskají karabáčem. Nešťastníci do sebe strkají a padají. Hugo teď chápe, že jeho otázka „proč se posílají děti do hor?“ byla pošetilá, a lituje, že se nedokázal ovládnout.

Každý den ho matka vybavuje krátkými pokyny. Jeden z nich pořád opakuje: „Musíš se rozhlížet kolem sebe, poslouchat a neptat se. Cizí lidé nemají rádi, když se jich vyptáváš.“ Hugo ví, že ho tak připravuje na život bez ní. Má takový nejasný pocit, že v posledních dnech se matka snaží ho od sebe vzdálit. Někdy ji síly opustí a začne plakat a naříkat.

Dovnitř proklouzl Otto, přišel si zahrát šachy. Hugo je v této hře lepší než on a lehce nad ním zvítězí. Když

Otto vidí svou porážku, zvedne ruce a řekne: „Vyhrál jsi, nedá se nic dělat.“ Hugovi je Otty líto, že neumí hrát lépe a nevšimne si ani prostého ohrožení. Uklidňuje ho a říká: „V horách budeš mít čas trénovat, a až se po válce setkáme, budeš úplný přeborník.“

„Nemám talent.“

„Ta hra není tak složitá, jak ti připadá.“

„Pro mě je složitá.“

Musíš se cvičit na samostatný život, napadne Huga, ale neřekne mu to.

Otto je pesimistický hoch. Podobá se tím své matce, která neustále opakuje: „Některé lidi válka oživuje. Já zvedám ruce a vzdávám se. Nemám sílu bojovat o skývu chleba. Jestli tohle je život, vzdávám se ho.“

Ottova matka byla učitelka na střední škole. Lidé si jí váží i teď, v těchto potupných podmínkách. Dříve vyslovovala úsudky a rady a přinášela příklady ze vzdálené i blízké historie. Teď krčí rameny a říká: „Ničemu nerozumím. Na svět přišel jiný druh moudrosti.“

Hugo si zaznamenává do srdce každý výjev, který spatří: lidé, kteří vstupují vyděšeně do domu a vysloví děsivou zprávu, a také ti, kteří sedí u stolu a nevydají ani hlásku. Dům se změnil k nepoznání. Okna jsou utěsněna a záclony zmnožují temnotu. Jen z úzkého Hugova okna, které vede do dvora, je výhled na ulici k nádraží a na vyhnance. Tu a tam pozná Hugo mezi deportovanými nějakého rodiče nebo spolužáka. V duchu ví, že jeho osud nebude jiný než jejich. V noci se zavrta pod příkrývkou a je přesvědčený, že prozatím je v bezpečí.

Lidé vcházejí do domu a zase vycházejí, aniž by zaklepli na dveře či žádali o svolení vstoupit, stejně jako to bylo po smrti dědečka. Matka je vládně přivítá, ale nemůže jim nabídnout šálek kávy ani limonádu. „Nemám vás čím pohostit,“ říká tak nějak odevzdaně.

Budu si pamatovat tenhle dům a každý kout v něm, říká si Hugo v duchu, ale víc než dům si budu pamatovat maminku. Maminka je bez táty ztracená. Snaží se dělat, co je potřeba, běhá sem a tam, aby našla sedláka, který mě vezme k sobě do hor.

„Odkud víme, že je to slušný člověk?“ opakuje matka zoufalou otázkou.

„Říká se to o něm,“ odpovídají jí.

Všichni tápou v temnotě a nakonec předají děti cizím sedlákům, kteří přicházejí v noci. Zlé zvěsti říkají, že sedláci peníze shrábnou pro sebe a děti vydají policii. Kvůli těmhle fámám někteří rodiče nejsou ochotni své děti sedlákům vydat. „Když máš dítě u sebe, můžeš ho bránit,“ zazní někdy hlas znepokojeného rodiče. Hugo však nemá strach. Možná proto, že v létě jezdí na venkov k prarodičům a někdy u nich zůstane celý týden. Má rád kukuřičná pole a louky, na kterých se pasou stáda strakatých krav. Děda a babička jsou vysocí a málomluvní lidé. Hugo rád přebývá v jejich blízkosti. Představuje si, že jeho život mezi sedláky bude naplněn nesmírným klidem. Bude mít psa a koně, bude je krmit a starat se o ně. Vždycky měl rád zvířata, ale rodiče mu zakázali pořídit si psa. Od nynějška bude žít v přírodě, jako sedláci, kteří v poledne podřimují pod stromem.

Z bezpečnostních důvodů chodí v noci spát do sklepa. V noci totiž vojáci a četníci provádějí domovní prohlídky a odvádějí děti. Takhle už skončila spousta dětí. Ve sklepech je zima, ale když se člověk zabalí do deky, chlad k němu nepronikne.

Otto se potají vplíží a prozradí mu, že Anna dorazila do hor v pořádku a už od ní dostali dopis. Každý dopis, který přijde z hor, je malé vítězství. Pochybovači samozřejmě nepřestávají sýčkovat a říkají: „Kdo ví, za jakých okolností byly ty dopisy napsány. Sedláci, kteří dopisy přinesli, žádali peníze navíc. Nejsou to žádní lidumilové, jde jim jen o to co nejvíc si nahrabat.“

Hugo poslouchá pochybovačné hlasy a myslí na to, co řekne Ottovi. *Nesmíš všechno vidět tak černě. Malomyslnost člověka oslabuje. Musíš být silný a povzbudit svou matku.*

Zpočátku byli skoro všichni optimisté, ale v posledních týdnech jich ubývá. Lidé zavrhnou své naděje a pohrdají jimi.

V noci matka přiznala, že se jí nepodařilo najít sedláka, který by byl ochotný ho schovat. Pokud nebude jiná možnost, vezme ho k Marianě.

Mariana je Ukrajinka, která chodila s Hugovou matkou na základní školu. Ještě jako mladou dívku ji ze školy vyloučili a spustila se. *Co to znamená, že se spustila, a kam se spustila?* ptal se Hugo v duchu. Spustit se může déšť z nebe nebo dravý pták, ale člověk se může spustit jen do hluboké jámy.

Hugo rád poslouchá slova. U některých slov mu jejich zvuk objasňuje jejich význam, ale některá nevyvolávají obrazy, nýbrž jen proklouznou, aniž by cokoli odhalila.

Hugo se občas ptá matky, co které slovo znamená. Matka se pokusí o definici, ne vždy se jí však podaří vytvořit ze slova obraz.

Právě tehdy vešla do domu matčina sestřenice Frída s novinkou na rtech. Frída je známá široko daleko. Všichni o ní mluví s příznačným úsměvem. Byla dvakrát vdaná a poslední dobou žila s daleko mladším Ukrajincem.

„Nestrachuj se, Julie, můj přítel je ochotný vzít vás k sobě na vesnici. Má výborný úkryt.“

Matka je ohromená. Obejme ji a řekne: „Nevěděla jsem, co si mám počít.“

„Nezoufej, má drahá,“ říká Frída a raduje se, že ji rodina opět přijímá.

Frída je pohledná žena, nosí výstřední šaty a čas od času vyvolá skandál. Kvůli jejímu zhýralému způsobu života si od ní členové rodiny udržovali odstup. Dokonce ani matka, která pomáhá všem potřebným, k ní nechová soucit.

Frída znovu vychvaluje svého přítele, který je ochoten vystavit se nebezpečí kvůli ní a její rodině. „Jenom Ukrajinci nás můžou zachránit, pokud budou chtít,“ říká s radostí, že může pomoci své rodině, která ji celé roky přehlížela.

Matka jí znovu děkuje a říká: „Už jsem byla zoufalá.“

„Nesmíš si zoufat,“ říká Frída a je na ní znát, že si tuhle větu opakovala celá léta a teď může ukázat, že zoufalství je vskutku jen iluze. „Vždycky je východisko. Vždycky se najde někdo, kdo tě má rád, jen je potřeba se vyzbrojit trpělivostí a čekat na něj.“ Hugo se na ni podívá zblízka a ke svému překvapení objeví v její tváři několik dětských rysů.

3.

Ghetto stále víc řídne. Teď chytají starce a děti v domech i na ulicích. Hugo tráví většinu dne v temném sklepe, čte a hraje šachy ve světle petrolejky. Hustá temnota ho uvrhne do předčasného spánku. Ve snech leze na strom, aby utekl četníkům, ale nakonec spadne do hluboké jámy. Když se probudí, má radost, že se tím pádem nezranil.

Každých několik hodin se na něj matka přijde podívat. Přinese mu namazaný krajíc a někdy jablko nebo hrušku. Hugo ví, že si matka odtrhuje od úst, aby jemu mohla dát víc. Snažně ji prosí, aby se s ní mohl o jídlo rozdělit, ona však odmítá.

Zase další transport. Hugo stojí u úzkého okna a sleduje deportované. Samé strkanice, křik a hořké sváry. Uvnitř tísňícího se davu ční pestrobarevná postava Frídy. Má na sobě květované šaty, kadeře rozčuchané, a z dálky to působí, že ta tlačence v ní kdo ví proč vzbuzuje smích. Mává slamákem, jako by nebyla zajata, ale ze své svobodné vůle odjížděla do prázdninového letoviska.

„Mami, viděl jsem v transportu Frídu.“

„To není možné.“

„Na vlastní oči jsem ji viděl.“

Večer věděla i matka, že Frídu opravdu sebrali a deportovali ji bez jakýchkoli osobních věcí. A tím se rozplynula i velká naděje, že jim její ukrajinský přítel poskytne úkryt.

Matka mluví stále častěji o Marianě. Mariana žije mimo město a cestu k ní patrně podniknou přes potrubí kanalizace. Trubky jsou široké a o půlnoci je v nich málo splašků. Matka se pokouší mluvit obvyklým tónem hlasu a čas od času mu dodává dobrodružný nádech. Hugo ví, že to dělá, aby ho uklidnila.

„Kde je Otto?“

„Nejspíš se také skrývá v nějakém sklepě,“ odpoví matka úsečně.

Od té doby, co mu matka prozradila, že cestu k Marianě podniknou přes kanalizační potrubí, se Hugo snaží vybavit si její tvář. Jeho úsilí přinese jen vzpomínku na její výšku a dlouhé ruce, které objímaly jeho matku při setkáních, jimž byl přítomen. Ty schůzky trvaly většinou jen chvíli. Matka jí předala dva balíky a Mariana ji vřele objala.

„Mariana žije na venkově?“ tápe Hugo v téhle nové temnotě.

„Na předměstí.“

„Budu si moct hrát venku?“

„Myslím, že ne. Mariana už ti všechno vysvětlí. Přátelíme se od té doby, co jsme byly malé holky. Je to hodná žena, ale neměla lehký úděl. Musíš být velmi poslušný a dělat přesně to, co ti Mariana řekne.“

Co to znamená „neměla lehký úděl“? ptá se Hugo v duchu. Jen stěží si dokáže představit tu vysokou hezkou ženu sklíčenou či poníženou.

Matka opakuje: „Každý má svůj vlastní úděl.“

Tahle věta je stejně neproniknutelná jako ta předchozí.

Mezitím matka snesla do sklepa batoh a kufr. V batohu

jsou uložené knihy, šachy a domino. Do kufru naskládala oblečení a boty. Kufr je napěchovaný k prasknutí a těžký.

„Žádné obavy, Mariana se o všechno postará. Mluvila jsem s ní. Má tě ráda,“ pravila matka třesoucím se hlasem.

„A kam půjdeš ty, mami?“

„Budu si hledat úkryt ve vesnici poblíž.“

Matka mu přestala číst z Bible, ale když Hugo zhasíná petrolejku, slyší, jak na něj matka volá. Její hlas je měkký, melodický a pronikavý.

„Musíš se chovat jako velký,“ říká matka tónem, který není její. Hugo jí chce odpovědět: *Udělám všechno, co mi Mariana nařídí*, ale zarazí se.

V noci znovu otrásají sklepem zvuky zvenčí. Většinou jsou to vzlyky žen, kterým sebrali děti. Ženy se odvážně rozběhnou za četníky a úpěnlivě žadoní, ať jim děti vrátí. Jejich snažné prosby četníky rozzuří k nepřičetnosti a surově je bijí.

Po únosech dětí se rozhostí ticho, jen tu a tam se ozve neovládnutý pláč.

Hugo je vzhůru. Všechno, co se děje v domě a na ulici, ho zasahuje. Výraz v něčí tváři, který shodou okolností zahlédl, se k němu v noci vrací s ohromující jasností. Je pro něj těžké si číst nebo hrát šachy, výjevy a zvuky ho naplňují.

„Kde je Otto?“ pořád se ptá matky.

„Ve sklepě.“

Hugo si je nějak jistý, že i Ottu unesli, hodili ho do nákladáku a teď je na cestě na Ukrajinu.

Matka sedí se zkříženýma nohama a popisuje mu místo, kde Mariana bydlí. „Má velký pokoj a k němu přiléhá

kumbál. Přes den budeš v jejím pokoji a v noci budeš spát v tom kumbálu.“

„U Mariany mě taky můžou sebrat?“ ptá se Hugo opatrně.

„Mariana tě bude střežit jako oko v hlavě.“

„Proč musím spát v tom kumbálu?“

„Kvůli bezpečnosti.“

„Bude mi číst z Bible?“

„Když ji poprosíš, tak ano.“

„Umí hrát šachy?“

„Nejspíš ne.“

Otázky a odpovědi jsou krátké a znějí mu jako poslední přípravy na tajnou cestu. Sedět ve sklepe ho obtěžuje a netrpělivě očekává den, kdy si nasadí batoh a sestoupí spolu s matkou do kanalizačního potrubí.

„Je tam škola?“ zeptal se najednou.

„Můj drahý, do školy chodit nebudeš, musíš být v úkrytu,“ řekla matka jiným hlasem.

To mu znělo jako trest, a tak se zeptal: „Celou dobu budu v úkrytu?“

„Až do konce války.“

Uleví se mu: válka, jak někde zaslechl, nebude dlouhá.

Hugovy otázky, které klade, jako by tápal poslepu, matce působí bolest. Většinou odpovídá celou větou nebo poskytne polovinu odpovědi, ale nic mu nenalhává. Drží se pravidla: nepodvádět. Ale popravdě řečeno, v některých chvílích mlží, odvádí jeho pozornost jinam a jistá fakta mu zatajuje. Z toho důvodu má výčitky svědomí. Aby se přes ně přenesla, nařizuje: „Musíš být ostražitý, poslouchat ve všem, co se ti řekne, a pochopit, že žijeme v divných časech, nic není jako dřív.“

Hugo cítí, že matka je v úzkých, a říká: „Poslouchám, mami, celou dobu poslouchám.“

„Děkuji ti, můj drahý,“ odvětlí matka a cítí, že poslední dobou ztrácí kontrolu nad slovy. Slova jí kloužou z úst a nedotýkají se toho podstatného. Chce mu například vyprávět o Marianě a o tom, čím se živí, aby to věděl a měl se na pozoru, ale žádné ze slov, jichž míní užít, jí nepomáhá.

„Odpusť mi,“ hlesla najednou.

„Co, mami?“

„Nic, to já jen tak,“ řekla a zakryla si ústa kapesníkem.

Hugo je opět neklidný. Zdá se mu, že mu matka chce odhalit velké tajemství, ale z nějakého důvodu váhá. To váhání způsobuje, že je příliš hovorná a opakuje věci, které mu už říkala.

„Má Mariana děti?“ zkusí to odjinud.

„Není vdaná.“

„A co dělá?“

„Pracuje.“

Aby ukončila ten výslech, řekla: „Není důvod takhle vyvídat. Znovu ti říkám, že Mariana je hodná, bude tě střežit jako ostříž, důvěřuji jí.“

Tentokrát se urazil Hugo a řekl: „Tak já už se nebudu ptát.“

„Můžeš se ptát, ale měl bys vědět, že ne na každou otázku existuje odpověď. Některé věci se nedají vysvětlit a některé věci děti v tvém věku nepochopí,“ a aby si ho trochu usmířila, dodala: „Věř mi, všechno se ti objasní, zanedlouho pochopíš spoustu věcí, jsi bystrý chlapec, i bez odpovědí to pochopíš.“ Matka otevře oči dokořán a oba se usmějí.